

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ситнік Світлани Володимирівни

«Психологія міжособистісної взаємодії фахівців

соціономічних професій»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук

за спеціальністю 19.00.01 - загальна психологія, історія психології

Дисертаційну роботу Ситнік Світлани Володимирівни присвячено вельми актуальному питанню міжособистісної взаємодії. З огляду на динамічні перетворення сучасного світу, процеси глобалізації та інтеграції актуалізують потреби суспільства у висококваліфікованих фахівцях соціальної сфери. Вимоги, які висуваються до спеціалістів, пов'язані з професійною комунікацією, в діяльності сучасного фахівця підвищують значимість міжособистісної взаємодії як інструмента професійної діяльності. Компетентність у встановленні контакту, налагодженні спілкування та розвитку відносин з партнерами підвищує цінність професійної підготовки та конкурентоспроможність фахівця. Це безперечно ставить перед психологічною наукою і практикою завдання ґрунтовного вивчення міжособистісної взаємодії, визначення чинників її ефективної реалізації у професійній діяльності. Поза увагою науковців залишились, у певній мірі, питання системного психологічного аналізу цього процесу з урахуванням його компонентів, детермінант, стилів та етапів розгортання. Відтак, дослідження психології міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій є актуальною, недостатньо вивченою у загальній психології проблемою, розв'язання якої представлено в дисертації С.В.Ситнік.

Дослідниця конкретизує об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які відображають логіку теоретичних та емпіричних розділів дисертації. Методологічні засади відповідають предметному спрямуванню дисертаційної роботи. Використана теоретична база повної мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань. У структурному

плані імponує чітка побудова дисертаційного дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти зазначеної проблематики.

Заслуговує на увагу наукова новизна дослідження, яка полягає в тому, що дисертанткою розроблено концептуальну модель психологічних основ міжособистісної взаємодії; побудовано комплекс методик, зорієнтованих на цілеспрямоване її вивчення; доведено, що залежно від мети, умов, досвіду та особистісних особливостей учасників процес руху міжособистісної взаємодії на кожному з етапів може бути розгорнутим або згорнутим; *розкрито* відмінності у прояві міжособистісної взаємодії між представниками різних соціономічних професій та ін.

Варто зазначити, що безсумнівно позитивним є той факт, що у першому розділі дисертації *«Міжособистісна взаємодія: теоретико-методологічні аспекти проблеми»* Ситнік С.В., проаналізувавши досить широкі пласти теоретико-емпіричного матеріалу вітчизняної та зарубіжної психології, робить вдалі узагальнення щодо психологічної сутності поняття «міжособистісна взаємодія», специфіку його вивчення у різних наукових напрямках, визначає роль міжособистісної взаємодії в соціономічних професіях. Авторкою аргументовано, що вона є важливою для фахівців саме тих професій, які висувають підвищені вимоги до комунікативної сфери особистості працівника. Систематизовано типи, стилі, стратегії міжособистісної взаємодії та її психологічні детермінанти.

Вдалою здається і авторська концептуальна модель міжособистісної взаємодії, наведена у другому розділі *«Концептуальні основи проблеми міжособистісної взаємодії»*. Вона дає можливість аналізувати її як процес, що охоплює спільність комунікативного простору та взаємовплив суб'єктів сумісної діяльності у відповідних відносинах та спілкуванні. Спираючись на принципи системності, динамічності, послідовності, цілісності, авторка переконливо обґрунтовує власне бачення структури та руху процесу розгортання кожного з етапів міжособистісної взаємодії, а саме первинного контакту, міжособистісного спілкування та міжособистісних взаємовідносин.

Досить цікавим у представленій моделі є умовивід про те, що при завершенні реалізації кожен з етапів міжособистісної взаємодії може мати позитивні, нейтральні та негативні наслідки. Причому при такому процесі взаємодії теж можуть бути різні результати у кожного з його учасників. Так, коли на кожному етапі узгоджуються позиції на рівні їх задоволення, то тоді це рахується як достатньо позитивний результат. Якщо на певному етапі виникають неузгодженості, то процес міжособистісної взаємодії може в кращому випадку повертатися до її початку, а в гіршому – звертатися до пошуку інших шляхів вирішення питання. При цьому, розгортання міжособистісної взаємодії аналізується з урахуванням мотиваційних, емоційних, вольових та когнітивних особистісних атрибутів, які інтегруються в загальній структурі міжособистісної взаємодії, психологічних факторів та стильових проявів учасників цього процесу.

У третьому розділі *«Зміст організаційних підходів до дослідження міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій»* обґрунтовано гіпотези дослідження, сформульовано мету, завдання та етапи його проведення.

Пізнання визначених позицій в процесуальних характеристиках запропонованої моделі міжособистісної взаємодії здійснювалося за рахунок вимірювання ефективності міжособистісної взаємодії як властивості, що відображує якість досягнутого учасниками максимально прийняттого результату взаємодії при мінімальних термінах, витратах енергії та засобів, що присутні при її здійсненні. Виходячи з цих позицій дисертанткою обґрунтовано розробка та відбір конкретних методів і методик дослідження, які є надійними, валідними і стандартизованими, а загалом адаптованими до дослідження міжособистісної взаємодії.

У четвертому розділі *«Особливості прояву та рівні міжособистісної взаємодії фахівців соціономічних професій»* наведено поглиблений аналіз емпіричних даних, що характеризують міжособистісну взаємодію досліджуваних, встановлено взаємозв'язки між показниками, які її характеризують, розкрито особливості міжособистісної взаємодії у представників різних соціономічних

професій, описано відмінності у міжособистісній взаємодії між групами досліджуваних з високим, середнім та низьким рівнем її прояву.

Важливими, з огляду на тематику дослідження, є відомості про те, що представники різних соціономічних професій демонструють спільні характеристики, які забезпечують міжособистісну взаємодію. Разом з тим, авторкою визначено ряд важливих відмінностей, за якими майбутні журналісти та соціальні педагоги відрізняються від психологів, вчителів та менеджерів.

Цінною для подальших пошукувань є відомості про те, що ефективні у міжособистісній взаємодії люди відрізняються значною потребою в комунікації, вмінням підлаштовуватися до поведінки партнера, готовністю до діалогу, здатністю змінювати стиль спілкування залежно від ситуації, адекватним проявом емоцій.

У п'ятому розділі *«Психологічні детермінанти міжособистісної взаємодії з урахуванням її розгортання»* визначено якості особистості, що сприяють ефективності міжособистісної взаємодії, виступаючи як її детермінанти на рівні первинного контакту, міжособистісного спілкування, міжособистісних взаємовідносин.

Ситнік С.В. доведено, що ефективність професіонала як учасника міжособистісної взаємодії детермінується його емоційною зрілістю, упевненістю у собі, потребою у спілкуванні, у включенні до взаємовідносин, уникненням конфліктів, авторитарним або альтруїстичним ставленням до оточуючих, інтернальністю. Крім вищезазначених якостей, як показано авторкою, для досягнення найвищої ефективності міжособистісної взаємодії варто спиратися на розвиток соціальної сміливості, ініціативності у спілкуванні, інтуїтивних здібностей, конформної спрямованості особистості.

У шостому розділі *«Стилі міжособистісної взаємодії»* розкрито розмаїття поведінкових проявів міжособистісної взаємодії. Воно пов'язане з виявленням індивідуальних інваріантів співвідношення базових стилів міжособистісної взаємодії як відносно стійких процесуальних особливостей її розгортання: ініціативного – пасивного, відкритого – закритого, складного – простого,

прагматичного – безкорисливого, зваженого – спонтанного. Визначено відмінні риси та найсуттєвіші особливості особистості, які визначають кожний з цих стилів.

Науковий апарат дисертації насичений усіма необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором складності проблеми психології міжособистісної взаємодії.

Вартою на увагу є розробка та апробація Ситнік С.В. авторських методик «Оцінка міжособистісної взаємодії», «Діагностика основних компонентів міжособистісної взаємодії», «Визначення стилю міжособистісної взаємодії», анкети «Оцінка успішності міжособистісної взаємодії» та «Експертної оцінки міжособистісної взаємодії».

Необхідно відзначити коректне, грамотне використання дисертанткою методів математичної статистики при обробці результатів емпіричного дослідження та підтвердженні його припущень: описової статистики, кореляційного, регресійного, факторного аналізів, критеріїв на визначення достовірності відмінностей у досліджуваних показниках та ін.

З теми дисертації авторкою опубліковано 44 наукові праці, із яких 1 одноосібна монографія, 19 статей – у фахових наукових виданнях України; 6 статей в наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, 18 публікацій в інших наукових виданнях. Аналіз їх змісту дає підстави зробити висновок про те, що в опублікованих працях авторки знайшла відображення загальнометодологічна та практична концепція дослідження.

Дисертаційна робота й автореферат оформлені відповідно до чинних нормативних вимог.

За своїм змістом, логікою побудови та оформленням дисертація Ситнік Світлани Володимирівни відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до докторських дисертацій за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ситнік Світлани Володимирівни, вважаємо за доцільне висловити низку суттєвих зауважень та побажань:

1. З огляду на тему дослідження цілком логічним було би визначити професію основним критерієм диференціації досліджуваних на групи, всередині яких визначати показники ефективності міжособистісної взаємодії фахівців, її детермінанти та стильові характеристики.

2. Зважаючи на безсумнівну соціальну значущість вивченої проблематики викликає сумнів вибір у якості респондентів не фахівців, які мають певний досвід професійної діяльності, а студентів із спеціальностей соціономічного профілю (журналістів, менеджерів, психологів, педагогів). Адже становлення особистості професіонала в них ще не може вважатися завершеним.

3. Важливим здобутком кожної наукової праці є формулювання принципів реалізації її основних положень у практичній діяльності. Тому розробка певних науково-методичних даних щодо розвитку ефективності у міжособистісній взаємодії суттєво підвищило практичну цінність дослідження. Нажаль автором таке завдання не ставилося.

4. Одинадцятий висновок, у якому подано розгорнуту характеристику кожного стилю міжособистісної взаємодії, є надто поширеним, що заважає сприйняттю основних результатів дослідження.

5. У шостому розділі (сторінка 268 тексту дисертації) здобувач трактує стиль міжособистісної взаємодії як прояв, актуалізацію існуючого індивідуального стилю. Дисертантка керується цією тезою як методологічною установкою в своєму дослідженні стилів міжособистісної взаємодії. Однак в психології методологічно обґрунтований і емпірично підтверджений і протилежний підхід: індивідуальний комунікативний стиль – це наслідок, результат інтеріоризації стилю міжособистісної взаємодії. Згадаймо основний пафос робіт Л.С. Виготського, напрацювання ситуаційного підходу, або відому фразу Генрі Мюррея: "Усередині особистості міститься те, що колись було поза нею".

6. Для другого (стор. 225) і третього (стор. 249) регресійних рівнянь були отримані недостатньо великі значення коефіцієнтів множинної детермінації. В обох випадках (для показника міжособистісного спілкування і показника міжособистісних взаємовідносин) занадто великі відсотки дисперсії виявилися непоясненими.

Однак висловлені зауваження, хоч і стосуються важливих нюансів роботи, не є настільки критичними, щоби поставити під сумнів актуальність та якість виконаного дисертаційного дослідження.

Таким чином, аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць здобувачки дає нам підставу зробити такий висновок: робота виконана на належному теоретичному рівні; є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для галузі загальної психології наукове завдання; робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка Ситнік Світлана Володимирівна заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, професор

М.А. Кузнецов

Підпис: Кузнецова М.А.
Засвідчується зав. загальною редакцією
26.04.2016

